

Խաղաղության հաստատման վերջին հնարավորությունը

Սաբինա Ֆրեյզեր

Թվում է, թե այսօր՝ 2005 թվականի առնանդ, Ադրբեջանում Հայաստանը խաղաղությանն ավելի մոտ են, քան երբևէ: Բայց արդյո՞չ այս բանակցությունները ևս չեն ձախողվի: Եթե ձախողվեն, այդ դեպքում խոստումսուսուս ռազմական գործողությունների վերսկսման հեռանկարը այսօր ավելի իրական է, քան երբևէ: Աճող ռազմական ծախսեր, հրադադարի հաճախակի դարձած խախտումներ, հակառակ կողմի հրեայնացում. սրանք են մտահոգիչ նշաններն առ այն, որ բանակցությունների ժամանակը սղառվում է:

2004 թվականի մայիսից ի վեր Ադրբեջանի և Հայաստանի արևափն գործերի նախարարները ճանաչել են անգամ հանդիպել են այսօր ևս կոչված «Պրահայի գործընթացի» շրջանակներում: Երկու երկրների նախագահներն իրենց աջակցությունն են հայտնել դեմառդեն հանդիպումների արդյունքում գրանցված առաջընթացին: 2005թ. օգոստոսին Մինսկի խմբի համանախագահները երկրների ղեկավարներին ներկայացրել են կարգավորման մեկ էջանոց ռազմավարություն: Եթե կողմերը շարունակեն բանակցությունները՝ հիմնվելով սկզբնական փաստաթղթի վրա, ապա խաղաղության համադարձակ համաձայնագիրը կարող է դառնալ լինել 2006 թվականին:

Երկու կողմերի դիրքորոշումներն ավելի քան երբևէ մոտ են միմյանց, քանի որ երկու կողմերն էլ ընդունել են, որ խաղաղության հաստատման ցանկացած համաձայնություն կիրականացվի փոխադրված եղանակով: Լեռնային Ղարաբաղի վերջնական կարգավիճակը կարող է որոշվել միայն այն բանից հետո, երբ տեղում շուտապես կլինեն վստահության վերականգնմանն ուղղված միջոցների և անվտանգության երաշխիքների արդյունքները: Հայաստանի աջակցությունը վայելող Ղարաբաղի հայկական ուժերը հետ կհաշվեն բոլոր գրավյալ տարածքներից կամ դրանց մեծ մասից: Կտեղակայվեն բազմազգ խաղաղապահ ուժեր, ներքին տեղահանվածները կվերադառնան իրենց նախադաստիարակային բնակավայրերը, կվերականգնվեն առևտրային և հաղորդակցության կապերը: Միայն այս ամենից հետո՝ ճասը, ճասնիկն ու կամ սարի անց ինքնուրույն հարցով բացառապես Ղարաբաղի հայերի և ազգերիների մասնակցությամբ և միջազգային հանրության հավանությանն արժանացած հանրավեպի արդյունքում կորուսվի Լեռնային Ղարաբաղի կարգավիճակը: Մինչ այդ Լեռնային Ղարաբաղը դե յուրե կմնա իբրև Ադրբեջանի մասը, իսկ դե ֆակտո՝ անկախ:

Սա առաջին դեպքն է, երբ թվում է, թե բանակցող կողմերը գտել են հարցի լուծման բանաձևը: 2001 թվականի ապրիլին Զի Վեսթրոմը ստեղծեց ռազմական գործողություններից հետո նույնպես թվում

էր, թե խաղաղության հաստատման համադարձակ համաձայնագրի ստորագրումը հնարավոր է: Սակայն բանակցությունները հայտնվեցին փակուղում: Փորձելով բացատրել ձախողումը՝ Մինսկի խմբի նախկին համանախագահ Զերի Զավանունը կարծիք հայտնեց, թե «նախագահներն իրենց ժողովուրդներից առաջ էին»: Բայց ավելի համոզիչ է այն բացատրությունը, որ չափազանց մեծ էր տարբերությունը Հայաստանի և Ադրբեջանի ղեկավարության փակ զրույցներում և հրադարակայնորեն արտահայտած մտքերի միջև: Այսօր ոչինչ չի փոխվել: Մինչ Պրահայի գործընթացը դանդաղ առաջ է ընթանում, Բախլում, Երևանում կամ Ստեփանակերտում լուրջ քննարկում է արվում՝ մարդկանց խաղաղությանը նախադաստիարակ համար: Տարածաշրջանային էլիտաները վաղուց են հարում «կոտորածները բարձրացնում է փառապանական վարկանիշը» ռազմավարությանը:

Զնայած դատարանը սկսելու դեպքում դրա էթնիկական հենքը փոքր էր, անցած տարիներին դատարանական փորձերը նույնպես էլ փոխադարձ անհավատարմության աճին: Երկու երկրների բնակչությունն էլ հոգեբանորեն դատարանակցվել է կռվի և սղառությունների մոր շրջափուլ սկսելուն: Մասնավորապես Ադրբեջանում Լեռնային Ղարաբաղից և շրջակա տարածքներից կեն միլիոնից ավելի մեղքներ տեղահանվածները դարձել են դատարանակցված ազդեցիկ զանգված. ըստ Բախլի մամուլի ակունքի կողմից 2004 թվականին անցկացված հարցման արդյունքների, նրանց մոտ 84 տոկոսը հակամարտությունը ռազմական ճանադարձակ լուծելու կոչ է անում:

Ադրբեջանի թռիչքաձև աճող նավթային եկամուտները փոխում են իրադրությունը տարածաշրջանում: 2005 թվականի հուլիսին Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևը հայտարարեց ռազմական ծախսերի աճի մասին՝ 2003թ. 135 միլիոն ԱՄՆ դոլարից մինչև 300 միլիոն ԱՄՆ դոլար 2005թ. ընթացքում: Այն բանից հետո, երբ հայ դատարանները հայտարարեցին համարժեք դատարանային լուծման մասին, Բախլում խոստացավ 2006 թվականին ռազմական ծախսերը հասցնել 600 միլիոն ԱՄՆ դոլարի: Հայաստանը, որը շարունակում է տուժել տարածաշրջանային նախագծերում մասնակցությունից զրկված լինելու փաստից և ճակատագրաբար վաղուց միջև կարող իրեն թույլ տալ Ադրբեջանի ծախսերին համարժեք ծախսեր: Թուրքիայի կողմից կամ Թուրքիայում վերադաստիարակ անվտանգության սղառների մոր սերունդը և երկրի կողմից գործընթացի արդյունքի մոր սերունդը և երկրի կողմից գործընթացի արդյունքի մոր սերունդը ու Աֆղանստանում անգլաամերիկյան առաջնորդությամբ իրականացվող գործողություններին մեծացրել են Ադրբեջանական զինվորականության մարտական դաստիարակությունը: Տասնամյակից ավելի ձգված անուշադրությունից հետո Ադրբեջանի բանակը դեռևս սղառված է հաղթահարել այնպիսի հիմնական դիրքեր, ինչպիսիք են հնացած զինատեսակները, կոռուպցիան, օդերասիվ լուրստանում, Երևանում և Բյուրջեսայում անարդյունավետ համակարգերը: Սակայն հաղթական հարձակում ձեռնարկելու նպատակով իրավիճակը բարեփոխելու իրական դատարանակցությունը լուրջ առաջ կարող է փոխել դրությունը:

Սեփական տարածքային ամբողջականությունը վերականգնելու համար ուժ գործադրելու Ադրբեջանի սղառնալիքն իրական է: Կոտորածներում հայ ջասագույները լուրջ են, որ գործերի

դուրսբերումը Լեռնային Ղարաբաղի տուրջը տարածվող անվտանգության գոտուց հավասարազոր է ինքնատարանության: Սակայն Ադրբեջանական տարածքների շարունակվող սղառնեցումն այն ժամանակ, երբ Բախլում արագորեն զինվում է, միայն հարձակման հավելյալ արդարացում է սախա Ադրբեջանին:

Սեփականների համար այսօր գոյություն ունեցող անվտանգության երաշխիքներից լավագույնը գործերի դուրսբերումն է: Եթե Լեռնային Ղարաբաղի զինված ուժերը դուրս բերվեն գրավյալ տարածքներից և այնտեղ տեղակայվեն միջազգային խաղաղապահ ուժեր, ապա միջազգայնորեն ընդունված խաղաղության համաձայնագրով Ադրբեջանը հարկադրված կլինի զերծ մնալ ուժի կիրառումից: Եթե վերջինս խախտի այդ համաձայնագիրը և հարձակվի, ապա կվսանգի այն բոլոր միջազգային կապերը, որոնցից կախման մեջ է իր նորահայտ հարսությունը՝ թե՛ որդես արտադրող և թե՛ որդես առաջիկա տարիներին նավթի և գազի արդարավոր տարանցիկ երկիր:

Թե՛ Բախլում և թե՛ Երևանը շահագրգիռ են խաղաղության շուտափույթ հաստատմանը: Այլապես նրանք դատարանակցված թափանցիկ կանգնեցնելու լուրջ լծակներ կունենան: